

І. К. Бистряков

Територіальний природно-ресурсний капітал у забезпеченні конкурентоспроможності економіки України

Проаналізовані перспективи забезпечення конкурентоспроможності територіальних утворень на засадах активізації процесів капіталізації природних ресурсів у фінансовому просторі. Сутність цього процесу пов'язується із перетворенням природних ресурсів у відповідні активи. Запропоновано алгоритм капіталізації. При цьому в якості ключового визначено питання використання методів проектного управління природними ресурсами, з акцентуванням уваги на методологічні домінанти щодо введення природних ресурсів в ринковий обіг.

Ключові слова: природно-ресурсний капітал, управління, фінанси, капіталізація природних ресурсів, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. З позицій ринкової економіки конкурентоспроможність, як відомо, є основним фактором, що забезпечує виживання національної економіки. Однак викладена істина, що є очевидною для традиційних форм економічної діяльності, поки що не поширюється на екологічну складову. Утім, для того щоб концепція стійкого розвитку була реалізована, необхідно сформувати екологічно конкурентне суспільство. Для цього необхідно створити умови щодо самозабезпечення процесу відтворення екологічної складової.

Необхідно відмітити, що сам факт обмеженості екологічних ресурсів створює передумови до формування досить напруженої конкуренції між претендентами на ту чи іншу її складову. Більш того, у міру розкриття капітальних властивостей територіальних природних ресурсів, боротьба за їхнє володіння буде постійно зростати. У зв'язку з цим, щоб уникнути монополізації необхідно, у першу чергу, сформувати адекватні інституції, що регламентують права власності на них, які дотепер залишаються значною мірою невпорядкованими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення цієї проблеми з різних сторін [1-12] показує, що це можливо зробити тільки за умов визначення економічних ознак природних ресурсів як капіталу, здатного створювати додану вартість. Тут мається на увазі, що природні ресурси, умовно кажучи, повинні «заробляти» на своє відтворення. На жаль, цей аспект випадає з

© *І. К. Бистряков*, 2014.

поля зору дослідників. Більш того, на даний час у результаті домінування жорстких капітальних відносин у господарських системах відбувається привласнення екологічної ренти, що призводить до розриву ланцюгів відтворення територіальних природних ресурсів. Тобто можна говорити про те, що екологічні проблеми значною мірою пов'язані із невисоким рівнем розвитку ринкових відносин, які залишають осторонь упорядкування питань ефективного використання природних ресурсів.

Мета дослідження. Виходячи із проблеми, у статті поставлено за мету визначення сучасного алгоритму досягнення умов підвищення конкурентоспроможності економіки держави за рахунок використання сучасних методів управління наявними територіальними природними ресурсами з позиції підвищення рівня їх капіталізації.

Виклад основного матеріалу. Досягнення зазначеної мети базується на декількох методологічних складових. По-перше, це визначення домінантних точок «опори», тобто системних елементів, спираючись на які виникає можливість забезпечити входження у сучасний смисловий простір вирішення проблеми. По-друге, визначення структури ключових блоків процесного впорядкування управління капіталізацією природних ресурсів. По-третє, визначення послідовності кроків у формуванні комбінаторики управлінських дій щодо управління природними ресурсами у об'єктно-предметній площині досягнення результату.

Домінанта – управління

Дослідження показують, що вирішення поставленої проблеми лежить у площині формування партнерських відносин між владою, бізнесом і суспільством. У цьому випадку варто прагнути до гармонізації інтересів суб'єктів господарювання. Як показує європейський досвід, забезпечувати такий стан відносин легше на локальному територіальному рівні, оскільки саме на тому рівні зосереджуються більша частина екологічних проблем, які накопичуються в результаті безгосподарності й поступово перетворюються в одну велику проблему. На жаль, відносини між владними структурами, територіальним співтовариством і бізнесом на муніципальному рівні бажають бути кращими. Звичайно ж необхідно розвивати культуру цих відносин. І хоча цей процес досить тривалий його треба пройти. На цьому шляху в якості пріоритетного варто визнати завдання підвищення якості керування простором на основі інноваційних технологій. У цьому випадку мається на увазі формування системи корпоративного управління. Наприклад, для саморозвитку еколого-орієнтованої муніципальної економіки доцільно створювати соціально-фінансові групи, які покликані

акумулювати фінансові ресурси на розвиток екологічної інфраструктури території. Не менш важливим аспектом вирішення екологічних проблем є впорядкування прав власності населення муніципальних утворень на територіальні природні ресурси. Необхідно, щоб кожний житель муніципального утворення став співвласником усього того, що перебуває на даній території, на принципах рівного та спільного володіння. Приватна власність населення муніципального утворення що сформована на принципі рівного й спільного пайового володіння, повинна бути підставою для досягнення корпоративних екологічних цілей.

Прикладів таких інноваційних підходів можна привести досить багато. Вони лежать на поверхні, оскільки широко застосовуються в практиці ведення бізнесу. На жаль, методи управління бізнесом ще не повною мірою використовуються в екологічному секторі діяльності, тут необхідно підходити творчо. Рішення сховані в сутності ринкових механізмів. Зрозуміти їхню трансформацію, еволюцію в сучасних умовах є гідним як науковим, так і практичним завданням.

Домінанта – фінанси

Враховуючи той факт, що фінансова складова економічних відносин сьогодні набула ознак домінуючої в економічних відносинах, проблемним питанням для умов України стає визначення ефективних напрямів забезпечення конкурентоспроможності економіки держави в рамках розвинутого фінансового простору. Вирішення цієї проблеми потребує врахування сукупності можливостей щодо всебічного використання територіальних ресурсів задля сталого розвитку за рахунок використання власних чи запозичених фінансових ресурсів. Відповідно, в таких умовах найбільш важливими постають питання підвищення вартості наявних територіальних ресурсів і залучення їх у фінансовий обіг.

Домінанта – капіталізація

Оскільки використання природних ресурсів лежить в основі більшості виробничих циклів і вони є одними з тих, на основі використання яких може відбуватися сталий розвиток територій, то важливим завданням постає формування відповідної системи управління, яка б забезпечувала надання природним ресурсам, з одного боку, форми фінансових інструментів, а з іншого, їх ефективне проходження через адекватну фінансову інфраструктуру, що в той же час розширює також можливості для активізації процесу їх відтворення.

Таким чином, ресурсна база, за рахунок якої стає можливим розв'язання зазначених проблем, пов'язана із реалізацією процесів капіталізації. При

цьому капіталізацію необхідно розглядати у широкому контексті як складний процес перетворення факторів виробництва в капітал в економічних системах на засадах гармонізації інтересів суб'єктів господарювання з метою забезпечення сталого розвитку національних територіальних утворень. Але в умовах ефективного ринку збільшення ринкової капіталізації вважається однією з головних стратегічних цілей економічної діяльності.

Важливою передумовою економічного розвитку є можливість отримання доходів від використання активів територій. Як відомо, капітал повинен постійно перебувати в господарському обороті, а для цього необхідно щоб усі управлінські дії щодо капіталу були спрямовані на створення доданої вартості через відповідну ефективну капіталізацію активів. Тільки таким чином можна уникнути процесу «омертвіння» капіталу.

Сутність самого поняття «актив» полягає в його можливості генерувати грошові потоки і приносити власнику дохід та прибуток у тій чи іншій формі. Для цього необхідним є найбільш повне залучення активу в господарський обіг, що багато в чому залежить від правильної оцінки активу та його прив'язки до інших активів. В той час як у сучасному глобальному світі більшість активів набуває віртуальної форми фінансів, державно-адміністративне управління економікою повинне також орієнтуватися на пошук інноваційних форм управління цими мобільними активами.

Оскільки у практичному наближенні різні форми і види капіталу виражені через різні види активів, то можна припустити, що сутність управління процесом капіталізації являє собою управління відтворенням активів. Таким чином, при вирішенні завдань прикладного характеру перед суб'єктом управління стоїть завдання виявлення наявних у його розпорядженні активів, їх оцінка та розробка системи заходів щодо підвищення ефективності використання в господарському обороті.

В сучасних умовах така важлива мета розвитку держави як підвищення її конкурентоспроможності може бути досягнута шляхом збільшення ринкової вартості активів, які обертаються в його фінансовому просторі. Тому політика сталого розвитку повинна бути націлена на розв'язання завдання збільшення вартості активів, в першу чергу, території, а всі стратегічні управлінські рішення на всіх рівнях управління – на поліпшення ключових факторів, що впливають на вартість та їх привабливість у інвестиційному та соціальному аспектах.

Оскільки розширене відтворення капіталу є базовою умовою економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності територій держави, то це означає необхідність інтеграції місцевих активів у зовнішні

системи руху капіталу. Але для цього необхідно створити відповідні умови, за яких на території було б вигідно розмішувати певні види економічного капіталу. В сучасних умовах на цьому базується конкурентоспроможність території, а саме через її здатність залучати капітал.

Головна проблема використання різних територіальних активів як джерел фінансування розвитку полягає у тому, що власність на більшу частину активів у нашій країні юридично не оформлена, а отже, ці активи не можуть виступати в якості застави або використовуватися як власний капітал економічних агентів. Тому насамперед повинна бути здійснена специфікація прав власності та модернізація заставного та іншого суміжного законодавства. Після цього необхідно забезпечити ліквідний ринок для цих активів, створивши інфраструктуру та стимули для її функціонування.

На національному рівні розширення заставної бази означає підвищення ємності фінансового сектора, зниження рівня кредитних ризиків і можливості для збільшення темпів економічного зростання. Прямим наслідком капіталізації є зростання національного багатства і, відповідно, доданої вартості, яка створюється економікою. Важливо зазначити, що на даний час, в Україні права власності на капітал суб'єктів усіх рівнів господарювання слабо специфіковані, а сфера відносин власності ще не стала передумовою і результатом формування та ефективного використання капіталу, а також виникнення нових комбінацій активів та їх вартісного зростання. Зрозуміло, що фінансова система повинна сприяти ефективному розподілу ресурсів в економіці. При цьому мова йде не тільки про ті ресурси, котрі на даний час залучені в фінансовий обіг, але і про ті, які потенційно можуть бути пропущені через фінансову систему.

Розглядаючи природні ресурси як найбільш недокапіталізований ресурс, то мову доцільно вести про розширення способів введення їх в оборот з використанням механізму сек'юритизації активів. Цей механізм розглядається як спосіб «перетворення» незадіяних активів у такі, що обертаються, за допомогою фондових ринків. Важливою рисою є те, що у процесі сек'юритизації відбувається виділення і передача певних активів наявних в ініціатора в диференційований пул фінансових активів, який списується з балансу ініціатора і передається новій спеціально створеній організації, яка в подальшому випускає цінні папери, забезпечені цими активами, і розміщує їх серед широкого кола інвесторів. Загалом перелік видів активів, які можуть бути сек'юритизовані, постійно розширюється. В сучасному світі стає можливою сек'юритизація будь-яких прав, які

забезпечують майнові права та майбутні надходження фінансових ресурсів, зокрема і природних ресурсів. Безумовно, перш ніж реалізовувати схеми структурного фінансування, необхідно забезпечити хороший правовий та фінансовий захист для потенційних інвесторів. В сучасній світовій практиці залучення ресурсів з фондового ринку сформувалися надійні фінансові інструменти або схеми, що забезпечують для підприємств сільського господарства отримання ресурсів у необхідних обсягах, узгоджених за термінами і вартістю залучення.

Алгоритм управління капіталізацією

Розглядаючи алгоритм, як відповідний набір інструкцій, якій описує порядок дій виконавця з метою досягнення результату щодо впорядкування процесу капіталізації природних ресурсів, слід підкреслити доцільність його узгодження з відповідними принципами формування необхідної інфраструктури. Нагадаємо, що умови стосуються нормативно-правових аспектів системного впорядкування відносин суб'єктів господарювання. Щодо розбудови інфраструктури капіталізації природних ресурсів у рамках розвиненої інноваційної економіки природокористування, то алгоритм управління повинен кореспондуватися з усією сукупністю проблемних питань, включаючи екосистемні, просторові, інвестиційні, проектного управління та фінансування, кластерного підходу, корпоративного господарювання, консолідованого спільного інвестування, фінансизації і сек'юритизації природного капіталу, корпоративної соціальної та екологічної відповідальності й державно-приватного партнерства.

Системний аналіз складових алгоритму забезпечення управління капіталізацією природними ресурсами виявляє, що їх упорядкування носить нелінійний характер і тому його доцільно здійснювати у двох площинах. При цьому по вертикалі упорядковуються складові процесу забезпечення простору дій цілеспрямованого формування сучасних умов капіталізації природних ресурсів. А по горизонталі – структурні складові, котрі в результаті гармонізують поб'єкту діяльність капіталізації природних ресурсів на національному, регіональному й місцевому рівнях. Відповідно до схеми (рис. 1) визначаються шість ключових блоків процесного впорядкування управління капіталізацією природних ресурсів, які включають у себе певні змістовні кроки, орієнтовані на формування концептуальних засад прибуткового використання природних ресурсів; упорядкування фінансового простору прибуткового використання природних ресурсів; визначення напрямів модернізації системи управління природними ресурсами; встановлення структури фінансових механізмів

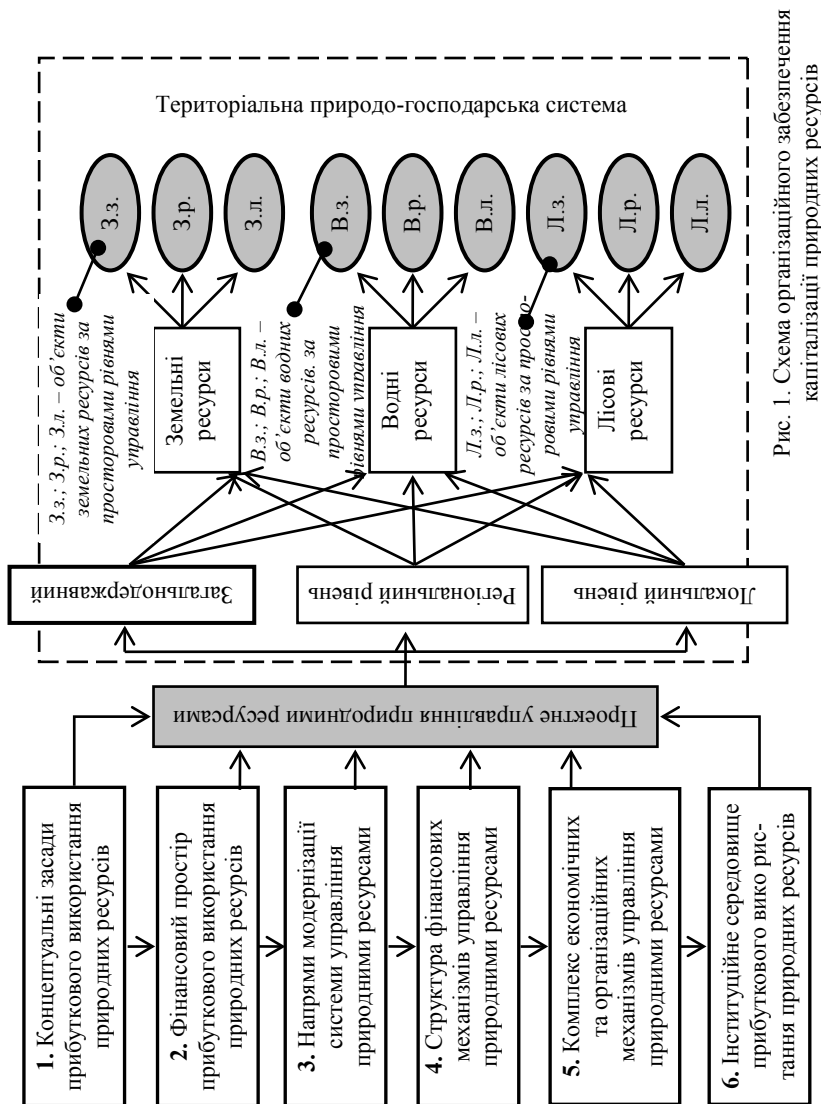

Рис. 1. Схеми організації природних ресурсів та забезпечення капіталізації природних ресурсів

управління природними ресурсами; формування комплексу економічних та організаційних механізмів управління природними ресурсами; створення інституційного середовища прибуткового використання природних ресурсів. Суттєвим аспектом представленої схеми алгоритмізації управління капіталізацією природних ресурсів є те, що її складові необхідно провести через блок проектного управління природними ресурсами. Ця позиція є принциповою, оскільки забезпечує цільову направленість діяльності за рахунок оптимізації співвідношення інвестиційного проекту з проектами сталого розвитку, що виконуються за пооб'єктною методологією.

Важливим також є те, що вибір алгоритму дій стає процедурою творчою, оскільки тут стикаємось з багатоваріантним завданням. Тому акцент слід робити на формуванні комбінаторики управлінських дій. Суттєвим фактором також є визначення й обґрунтування так званих управлінських пазлів. Відповідно до цього слід оперувати сукупністю основних складових, за допомогою яких можливо скласти алгоритми широкого спектру комбінацій. Вибір складових передбачається здійснювати з визначених ключових блоків процесного упорядкування управління капіталізацією природних ресурсів.

Висновки. Таким чином, на сьогодні можна констатувати, що суттєві резерви для покращення конкурентоспроможності економічної системи України у контексті більш тісної співпраці з ЄС знаходяться у площині ефективного використання природних ресурсів, але не у традиційному вигляді, як засіб та умови виробництва, а з позицій визначення їх прибуткових можливостей щодо забезпечення покращення умов господарської діяльності територіальних спільнот. У такому ракурсі перспективи формування ресурсної бази сталого розвитку територіальних утворень у фінансовому просторі повинні пов'язуватися з активною реалізацією процесів капіталізації природоресурсних активів.

Важливим завданням використання природних ресурсів щодо цілей сталого розвитку є формування розвиненої системи управління, механізми якої відповідали б сучасному рівню розвитку фінансового простору. Розв'язання цієї проблеми зосереджене у площині надання природним ресурсам фінансової форми та забезпечення їх ефективного проходження через адекватну фінансову інфраструктуру. У свою чергу, успішність фінансової системи залежить від здатності постійно знаходити та створювати нові потоки активів, котрі забезпечуватимуть дохід і відіграватимуть роль як застави, так і джерела прибутків. До таких ресурсів, котрі наразі не повною мірою включені в ринковий обіг, належать природні ресурси.

З метою активізації введення у фінансову систему нових активів необхідне створення відповідних умов, включаючи чітку специфікацію прав власності, а саме диференціації на часткові правомочності; введення у практику регулювання природно-ресурсних відносин вмонтованих обмежень і захисних механізмів; модернізацію законодавства у сфері застави, сек'юритизацію; формування ліквідного ринку; забезпечення економічних агентів ресурсами; гарантії проходження ресурсів через інфраструктуру тощо.

Список використаних джерел

1. Байбусинов Ш. Ш. Проблемы капитализации природного капитала региона / Ш. Ш. Байбусинов, Г. Т. Шкиперова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.krc.karelia.ru/doc_download.php?id=312
2. Бегма Ю. С. Капитал и оценка его стоимости в современной экономике / Ю. С. Бегма // Вестник Российского государственного гуманитарного университета. – 2010. – № 6. – С. 167–177.
3. Бистряков І. Просторові аспекти сталого розвитку: постнекласичний дискурс / І. Бистряков, В. Пилипів // Економічна теорія. – 2013. – №. 2. – С. 5-15.
4. Бистряков І. Капіталізація природних ресурсів: механізми залучення інвестицій у сталій розвиток / І. Бистряков, В. Пилипів, О. Луців. // Економіст. – 2013. – № 10. – С. 38-41.
5. Бистряков І. К. Комплексна оцінка та управління природними ресурсами в кластерно-корпоративних формах господарювання / І. К. Бистряков, Д. В. Клиновий // Економіка, екологія, управління: збірник наукових праць Національного університету Державної податкової служби України. – 2012. – № 1. – С. 302-309.
6. Бистряков І.К. Фінансовий простір держави: відтворення територіальних економічних систем. / І.К. Бистряков, В.В. Пилипів // Регіональна економіка. – 2012. – № 4. – С. 82–89.
7. Возняк Г. В. Деякі підходи до оцінки рівня капіталізації виробничих активів регіону / Г. В. Возняк // Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. – 2008. – Вип. 5 (17). – Ч. 1. – 320 с.
8. Гриценко А. А. Капіталізація та соціалізація економіки в ретроспективі та перспективі // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наук. праць. Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2009. – Вип. 15. – С. 191-196.
9. Інституціоналізація природно-ресурсних відносин: [колективна монографія] / за заг. ред. М. А. Хвесика ; ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». – К., 2012. – 400 с.
10. Капіталізація економіки України / [В. М. Гесць, А. А. Гриценко та ін.; під ред. В. М. Гейця]. – К. : Ін-т екон. та прогнозув., 2007. – 220 с.

11. Пилипів В.В. Управління відтворенням територіальних економічних систем у фінансовому просторі / В.В. Пилипів. – К.: РВПС України НАН України. – 2011. – 400 с.
12. Пилипів В.В. Проблемні аспекти капіталізації природних ресурсів в системі територіального управління / Пилипів В.В. // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 15. – С. 42-45.

Bystryakov I. K. Capital of territorial natural resources in the ensuring of competitive capacity of Ukrainian economy.

The paper discusses the prospects for the ensuring of competitiveness of the territorial entities due to active implementation of the capitalization process of natural resources assets in the financial space. This process involves the transformation of natural resources in the relevant assets. The algorithm of capitalization is suggested. As a key point is defined the issue of methods of natural resources' project management with emphasis on methodological dominants related to the introduction of natural resources in the market circulation. According to the authors, the task of natural resources on sustainable development is to develop advanced management mechanism which would correspond to the current level of financial space. The success of the financial system today depends on the ability to fully integration of natural resources into market circulation.

Key words: natural capital, management, finance, capitalization of natural resources, competitiveness.

Быстряков И. К. Территориальный природно-ресурсный капитал в обеспечении конкурентоспособности экономики Украины.

Проанализированы перспективы обеспечения конкурентоспособности территориальных образований за счет активизации процессов капитализации природных ресурсов в финансовом пространстве. Сущность этого процесса связана с преобразованием природных ресурсов в соответствующие активы. Предложен алгоритм капитализации. При этом в качестве ключевого, определен вопрос об использовании методов проектного управления природными ресурсами, с акцентированием внимания на методологические доминанты, связанные с введением природных ресурсов в рыночное обращение.

Ключевые слова: природно-ресурсный капитал, управление, финансы, капитализация природных ресурсов, конкурентоспособность.